

# Ekonomi, rättsväsende, korrupktion och åtal för presidentskotten i Östtimor

Vid det årliga koordineringsmötet med de internationella utvecklingsparterna den 3-4 april i Dili med 350 deltagare från 31 länder gavs både redovisningar för det gångna året och en utblick över det kommande året.

## Läget har ljusnat

För första gången på länge var redovisningarna för det gångna året positivt färgade. De omfattande kontantutbetalningarna, som regeringen utfört, ledde till en ekonomisk tillväxt på drygt 10 % med oljesektorn borträknad. Kaffeexportens värde fördubblades under 2008 och risproduktionen ökade med 21 %. Statens totala utgifter var 480 miljoner dollar under 2008, de största hittills. Med justeringarna i mitten av året var budgeten på 788 miljoner dollar. Men det innebär ett för stort uttag ur oljefonden och regeringen har följt ett domstolsutslag som begränsar uttaget.

"Dili, den en gång sömniga huvudstaden, går knappast att känna igen för återvändande besökare. Gamla och nya bilar skrämmer iväg shoppare som fyller gatorna, mer än 20 fraktfartyg väntar på att bli lossade och affärerna är fyllda med ris och andra importvaror. Det är nu en stad i högkonjunktur." (Jill Joliffe i *The Age*)

I Dili har också bygget av en ny shoppinggalleria påbörjats.

## Budgeten för 2009

Premiärminister Xanana Gusmão presenterade regeringens budgetförslag för 2009 den 14 januari. Han framhävde satsningar på

- förbättringar av infrastrukturen - 118 miljoner dollar (USD) för vägar, broar, flygplats, hamnar, vattenförsörjning, skolor och när det gäller elkraft 10 transformatorstationer och 630 km kraftledning utöver de tre (ursprungligen två) stora kraftverk eldade med tjockolja som ska byggas
- regional utveckling, bland annat 50 miljoner USD för nya projekt och 3 miljoner för lokal administration
- investeringar i humankapital, till exempel 3 miljoner USD för skolstipendier och skolmåltider.

Under 2009 kommer pensionerna att kosta 28 miljoner USD och statens löner 26 miljoner.

Budgeten omfattar totalt utgifter på 680 miljoner USD och icke-oljeinkomsterna beräknas till 91 miljoner, vilket alltså betyder att 589 miljoner ska tas ur oljefonden. Parlamentets budgetkommission rekommenderar

att regeringen begränsar uttaget ur oljefonden till den beräknade hållbara intäkten på 408 miljoner USD. Kommissionen sade att utgifterna därför måste minskas med de överskjutande 181 miljonerna.

Budgeten förväntas skapa 26.000 ny arbetstillfällen.

Internationella valutafonden förutser en ekonomisk tillväxt på omkring 7,8 % för 2009.

Gusmão framhöll dock att allt inte är bra, från 2001 till 2007 ökade antalet fattiga från 36,3 till 49,9 % i Östtimor. Och när han talade vid publiceringen av milieniemålsrapporten 2009 var det flera siffror, som inte var så bra. Man bör dock tänka på att dessa avser 2007 och inte 2008.

Nu publicerar vi den andra rapporten som ger framstegen till och med 2007 i siffror. Viktiga framsteg beträffande en del av de 8 målen har gjorts, men för några är vi inte på rätt spår. Förbättringar avseende fattigdomen för Östtimors folk är små, särskilt för dem som inte ha någon utbildning och arbetar inom jordbruket. Omkring 500.000 timoreser, nästan halva befolkningen lever under fattigdomsgränsen.

Målet från 2004 att minska antalet fattiga till 14 % 2015 har blivit en ännu större utmaning. Det har fått allvarliga följder för barnadödligheten, som bara sjönk till 130 av 1.000 levande födda 2004, till stor del orsakad av vanliga sjukdomar, som infektioner i andningsorganen, malaria och diarré. Bara 74 % av barnen gick i grundskolan, det får allvarliga följder för kommande generationer. 10 % malariasjuka 2007, med obetydliga förbättringar av vården och förebyggande åtgärder mellan 2001 och 2007. Andelen läskunniga kvinnor mellan 15 och 24 i procent av antalet läskunniga män sjönk från 97 % 2004 till 93 % tre år senare! Och listan kan göras mycket längre ....

Läskunnigheten hos dem över 18 år är bara 50 %! (Generalsekreterarens särskilde utsände Kahre vid installationen av den nationella UNESCO-kommissionen.

## UNMIT:s presentationer vid koordineringsmötet

UNMIT prioriterar nu fyra områden och presenterade dessa vid mötet i Dili.

### 1 - Mattillgången

Brist på mat och undernäring fortsätter att vara problem

i Östtimor med hälften av alla barn under fem år underviktiga (15 % gravt underviktiga). (Östtimor är landet med näst högsta graden av undernäring i Asien-Stilla havsregionen.) Fortsatta investeringar för tillgång på mat och riktig näring är därför mycket viktiga för landets utveckling. Strategin är

- a försörjning genom produktion och import
- b tillgång i form av köpkraft
- c användning särskilt av gravida och ammande kvinnor samt små barn.

Regeringen har vidtagit ett antal åtgärder för att stimulera jordbruksproduktion, subventionera risimport och stöd till de mest utsatta grupperna genom livsmedel, kontanter, näringstillskott och spridandet av information om näringslära. De nuvarande målen koncentrerar sig på ökad risproduktion. Även om detta behövs, så är det inte tillräckligt för att påskynda uppnåendet av målet att skapa tillräcklig tillgång på mat.

## 2 - Landsbygdsutveckling

Att främja landsbygdsens utveckling innebär att förbättra levnadsvillkoren för 80 % av Östtimors befolkning.

Landsbygdssamhällena drabbas för närvarande av

- a brist på mänskligt och finansiellt kapital
- b brist på stödjande institutioner
- c brist på organiserade marknader för produkter och insatsvaror
- d otillräcklig infrastruktur, vägar, bevattning, el, hälsovård, etc
- e brist på reparations- och underhållstjänster
- f brist på krediter och mycket begränsad tillgång till mikrokrediter
- g illa fungerande arbetsmarknad.

Även om oljeinkomsterna är mycket viktiga för Östtimors nuvarande och framtida ekonomi, så är det mindre troligt att de kommer att skapa ett betydande antal arbetstillfällen eller affärsmöjligheter. Därför är fortsatt betoning av den icke-oljebaserade ekonomin, som nästan hela befolkningen är beroende av, avgörande.

Jordbruk sysselsätter 82 % av den arbetskraft, som har sysselsättning, men att 88 % av dem tillhör de fattigaste, avspeglar att jordbruk för självhushåll inte längre kan försörja landsbygdsbefolkningen. Inflyttningen till städerna avlastar landsbygden, men skapar potentiella konflikter, särskilt i distriktshuvudstäderna.

Landsbygdsens avsaknad av arbetstillfällen utanför jordbrukssektorn, med undantag för offentliga arbeten, kräver att jordbrukets produktivitet ökas väsentligt. Men hänsyn till de ömtåliga naturresurserna måste också tas. Jordlotterna är små och inte särskilt bördiga. I bergsområden är förhållandena ännu svårare. Bristen på mark skapar tryck på skogarna och tvingar människorna att avverka dem för att täcka sina behov. Jordbrukarnas svårigheter att nå marknaderna och få information om

priser, gör att de blir frustrerade och nöjer sig med att odla för sina egna behov, vilket leder till ökad inflyttning till städerna.

Regeringens prioritering av landsbygdsutveckling är ett konkret steg för att öka sysselsättningen på landsbygden, minska fattigdomen och öka tillgången till samhällelig service.

## 3 - Utveckling av mänskliga resurser

Östtimor är ett ungt land med en ung befolkning. Hälften är under 18, mer än 60 % är under 25. Framgångsrika investeringar i de unga är avgörande för utvecklingen och uppnåelsen av millenniemålen samt fred och stabilitet.

En femtedel av barnen i skolåldern går inte i skolan och mindre än hälften fullföljer skolan till och med det sjätte skolåret. Inte mer än 12 % av flickorna och 18 % av pojkarna går ut sekundärskolan (gymnasiet). Det här är siffror långt under millenniemålen.

Antagandet av den nya skollagen, som ger alla barn rätt till gratis skolgång i nio år, förra året visar regeringens satsning på barnen. Men gapet mellan rättigheten och verkligheten fortsätter att vara betydande.

FN fortsätter att stödja regeringen för att skapa nio-åriga kursplaner både på tetum och portugisiska samt skolmat, vatten och avlopp. FN kommer vidare att stödja regeringens ansträngningar för att ge unga som missat skolan nya chanser.

Historiskt har Östtimors ungdomar visat sin potential för deltagande i politiken genom sitt engagemang för självständigheten och valen. Men de är frustrerade på grund av bristen på mekanismer för konstruktivt deltagande i samhällsarbetet och för att göra sina röster hörda.

Därför är ett förverkligande av planerna på ett "ungdomsparlament", som är en del av den tredje nationella prioriteten ett stort steg framåt. FN kommer att ge tekniskt och finansiellt stöd till ungdomsparlamentet liksom till sport och kultur.

## 4 - Socialtjänst

Under 2008 gjordes snabba framsteg vad gäller det sociala läget i Östtimor. 11.300 familjer interflyktingar fick bidrag för att återvända hem eller flytta. Över 70.000 gamla och handikappade fick rätt till en månatlig pension på 20 dollar. 7.000 hushåll utan män kom i åtnjutande av ett pilotprojekt för kontantstöd, över 2.000 veteraner från motståndskampen fick pension, ett av regeringen lett program för katastrofhjälp gav mathjälp till katastrofdrabbade familjer.

Nu gäller det att befästa dessa framgångar. Har allt gjorts för att åter integrera internflyktingarna? Är budgeten för betalningarna till äldre och handikappade säkrad för de kommande åren? Har de offentligt anställda som arbetar med dessa program och projekt den nödvändiga kompetensen för att utveckla dem? Finns

kontrollmekanismer för att de stora belopp som avsätts till sociala ändamål ska användas på ett verkningfullt sätt med hänsyn till jämlikheten?

FN:s bistånd till socialministeriet och andra statliga institutioner kommer under 2009 att fortsatt knytas till nyckelområdena: reintegration i samhällen drabbade av 2006-års kris, förbättringar av infrastrukturen, skydd för kvinnor och barn och arbete för att öka den kommunala katastrofberedskapen.

Förbättring av hälsovårdsförvaltningen och hälsovården på alla nivåer är regeringens viktigaste prioritet inom socialtjänsten.

Planering och uppföljning av hälsovården kräver god statistik, varför hälsovårdsstatistiken fått nationell prioritet. För 2010 planeras en folkräkning.

Den kommunala hälsovården (Integrated Community Health Services) med den portugisiska akronymen SISCa kommer att utvidgas till att omfatta hela befolkningen och förväntas förbättra hälsotillståndet särskilt för barn och havande samt minska de stora dödliga sjukdomarna, till exempel malaria, tuberkulos och HIV/Aids. Som tidigare nämnts är undernäringen fortfarande ett mycket allvarligt problem och åtgärder för att förbättra näringsstillståndet hos barn och kvinnor måste få högsta prioritet.

## IMF vid koordineringsmötet

IMF:s delegat vid koordineringsmötet sade bland annat:

Med tanke på att detta är mitt sista koordineringsmöte så deltar jag med blandade känslor. I juni kommer internationella valutafondens kontor i Dili att stängas. Vi kommer att fortsätta att ge tekniskt bistånd och vara starkt engagerade genom delegationer från huvudkontoret. Vår särskilt intensiva närvaro här hade till syfte att hjälpa till med att skapa och bygga upp landets ekonomiska institutioner och system. Den uppgiften kan nu sägas vara avslutad. Så, även om jag kommer att sakna det dagliga samarbetet, så är stängningen av valutafondens kontor här ytterligare ett exempel på Östtimors framsteg.

## Norge aktivt i Östtimor

Norges deltagare vid koordineringsmötet redovisade Norges insatser för att hjälpa Östtimor inom oljesektorn och rättsväsendet samt med återbördandet av internflyktingar. Han anmärkte också att Norge vill se rekommendationerna i mottagnings-, sannings- och försörjningskommissionens, utredningskommissionens (om oroligheterna 2006) och sannings- och vänskapskommissionens rapporter.

## Rättsväsendet

Den 9 december 2008 beslutade appellationsdomstolen i Dili att UNPOL egentligen inte har någon laglig status i Östtimor, eftersom överenskommelsen om

UNPOL mellan regeringen och FN inte har ratifierats av parlamentet. Följderna av beslutet är oöverskådliga och kan bli mycket allvarliga om arresteringar och andra polisiära ingripanden av UNPOL förklaras ogiltiga. Det var avstängningen av den högste polischefen i Baucau i höstas som väckte frågan och förklarades ogiltig.

## Politisk inblandning

Rättsväsendet i Östtimor är inte oberoende och det blir värre, har Ivo Rosa, den mest kontroversielle portugisiska domaren i Östtimor, sagt i en radiointervju i Portugal.

Ivo Rosa är den domare i appellationsdomstolen som avsattes av Östtimors högsta råd för rättsväsendet (Superior Council for the Judiciary) - enligt honom ett exempel på den politiska sfärens inblandning i rättsfären.

Han förklarade att hans avsättning berodde på "ett beslut, som jag meddelade, men som inte var mitt, som förklarade en del aspekter av tilläggsbudgeten för stridande mot konstitutionen".

Trots detta har regeringen åtminstone inte gjort det stora uttaget ur oljefonden som ifrågasattes.

Den portugisiska domaren anklagades av den timoresiska presidenten för koloniala attityder och arrogans - han ville till exempel arresterera rebellen Alfredo Reinado, mot Ramos-Hortas vilja.

Östtimors nya riksåklagare Ana Pessoa har i ett brev till president Ramos-Horta klagat över att denne utnämnt en minister och en parlamentsledamot till rådet för allmänna åklagare. Hon menar att detta strider mot idén om maktodelning. Samtidigt har det också blivit en diskussion om utnämningen av en vice riksåklagare. Ivo Jorge Valente tänker avgå eftersom han menar att politikerna blandar sig i rättsväsendet.

## Utvecklingsstöd

UNDP har ett stödprogram för rättsväsendet. Programmet stöds av Australien, Brasilien, Irland, Norge, Portugal, Spanien, Sverige och Förenta Nationerna.

## Korruption

Fretilin, det största oppositionspartiet, och andra har anklagat regeringen för korruption. I slutet av januari beräknade tidningen *The Australian* att de olika departementen inte redovisat 6 miljoner dollar. Naturligtvis förnekar regeringen att detta beror på korruption. Men den 22 januari utsågs Mario Viegas Carrascalão, tidigare guvernör under den indonesiska eran, grundare och tidigare ordföranden för det socialdemokratiska partiet (PSD), till andre vice premiärminister med särskilt ansvar för att utveckla administrationen och bekämpa korruption.

Justitieministern, Lucia Lobato, är den minister mot vilken de fränaste anklagelserna för korruption riktats.

*Fortsättning på sidan 11*

---

*Fortsättning från sidan 7*

Se artikeln om *Åtal för förtal* om åtalet mot chefredaktören för veckotidningen *Tempo Semanal*.

### **Åtal för attackerna mot Ramos-Horta och Gusmão**

Den 27 februari åtalades 28 personer för attackerna den 11 februari 2008 mot president Ramos-Horta och premiärminister Gusmão. De flesta av de åtalade var medlemmar av rebelledarens Alfredo Reinados grupp. I

gruppen ingår Gastao Salsinha, ursprungligen petitionärernas talesman, och Marcelo Caetano, som anklagas för skotten som sårade presidenten. Gruppen åtalas för anstiftan till mordförsök. Bland de åtalade är också Reinados älskarinna Angelita Pires, för vilken åklagaren vill ha ett treårigt fängelsestraff bland annat för anstiftan till kuppörsök.

Det enda som hänt efter åtalet är att det sägs att rättegången ska inledas den 13 juli.

*Tommy Pollák*

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> eller skicka ett brev till Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California, 94105, USA. Material som publiceras i Merdeka & ÖsttimorInformation kan också publiceras i <http://www.globalarkivet.se>.